

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2021 Vol. 4

**www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2021 Vol. 4

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR	
Shuhrat Sirojiddinov	
 BOSH MUHARRIR	
O'RINBOSARI	
Karomat Mullaxo'jayeva (o'zbek)	
Qosimjon Ma'murov (ingliz)	
 MAS'UL KOTIB	
Ozoda Tojiboyeva	
 TAHRIR HAY'ATI	
Zaynobiddin Abdirashidov	
Karl Rayxl (Germaniya)	
Seyhan Tanju (Turkiya)	
Kamol Abdulla (Ozarbayjon)	
Vahit Turk (Turkiya)	
Isa Xabibeyli (Ozarbayjon)	
Benedek Peri (Vengriya)	
Teymur Kerimli (Ozarbayjon)	
Eunkyung Oh (Koreya)	
Mark Toutant (AQSh)	
Boqijon To'xliyev	
Qosimjon Sodiqov	
Nurbboy Jabborov	
G'aybulla Boboyorov	
Vali Savash (Turkiya)	
Kimura Satoru (Yaponiya)	
Hamidulla Dadaboyev	
Aftondil Erkinov	
Rashid Zohidov	
Baxtiyor Abdushukurov	
Almaz Ulvi (Ozarbayjon)	
Dilnavoz Yusupova	
Qo'ldosh Pardayev	
Elchin Ibrohimov (Ozarbayjon)	
Nodirbek Jo'raqo'ziyev	

MUNDARIJA	
 MATNSHUNOSLIK	
Oysara Madaliyeva	
“Turkiya kutubxonalaridagi Navoiy qo'lyozmalari” katalogi va uning ilmiy qimmat	4
 Orzigul Hamroyeva	
Abu Zakariyyo (Al-Xatib) at-Tabriziyning “Al-kafif il-aruz va al-qavofiy” (Aruz va qofiyaga oid kifoya) asarida aruz va qofiya tadqiqi	20
 Jasurbek Mahmudov	
Manbalarda futuvvat talqini	34
 Alisher Mahmudov	
Olmon adabiyotida salib yurishlariga oid tarixiy bitiklar (G.E.Lessing asarlari misolida)	46
 ADABIYOTSHUNOSLIK	
Yulduz Abdulhakimova	
Navoiy va Fuzuliy dostonlarining kompozitsion qurilishi	76
 Fayzulla Iskandarov	
Me'roj na'tlarda qorong'u kecha tasviri	92
 Oyjamol Boboqulova	
Rind, rindlik va rind timsoli etimologiyasi xususida	107

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
 DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva (Uzbek)	
Kasimjon Mamurov (English)	
 EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojibaeva	
 EDITORIAL BOARD	
Zaynabiddin Abdirashidov	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibeyli (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Mark Toutant (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Kasimjan Sadikov	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Vali Savash (Turkey)	
Onal Kaya (Turkey)	
Kimura Satoru (Japan)	
Vahit Turk (Turkey)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Aftandil Erkinov	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bakhtiyar Abdushukurov	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Yusupova Dilnavoz	
Kuldosh Pardaev	
Elchin Ibrahimov (Azerbaijan)	
Nodirbek Jurakuziev	

CONTENTS	
 TEXTOLOGY	
Oysara Madalieva	
Catalog of “Navoi Manuscripts in Turkish Libraries” and its contribution to Navoi studies	4
 Orzigul Hamroeva	
A study of rhyme and rhyme in Abu Zakariyya (Al-Khatib) at-Tabrizi's “Al kafi fi-l aruz va-l qavafiy”	20
 Jasurbek Mahmudov	
The interpretation of futuvvat in the sources	34
 Alisher Mahmudov	
Historical Inscriptions about the Crusade in German Literature (on the example of G.E.Lessing's works)	46
 LITERATURE	
Yulduz Abdulhakimova	
Compositional Structure of Navai and Fuzuli's Epic Poems	76
 Fayzulla Iskandarov	
Image of a dark night in Miraj nats	92
 Oyjamol Bobokulova	
About the etymology of Rind and Rind symbol	107

Manbalarda futuvvat talqini

Jasurbek Mahmudov¹

Abstrakt

Maqolada futuvvat tushunchasi zamiridagi fazilatlarining ma'no ko'lamini xususida turli shaxslar hayoti va faoliyatiga asoslanib xulosa chiqarilgan. Ushbu maslakning zamiridagi bag'rikenglik, ma'naviy yuksak qadriyatlarining tajassum topganligi manbalar asosida tushuntirib berilgan. Muallif o'z nazariy qarashlarini asoslash uchun Ibrohim (a.s.) hayotidagi muhim voqealarni, ayni paytda, futuvvat yo'lida sobit bo'lgan Pahlavon Mahmud faoliyatiga oid muhim jihatlarni manbalarga tayanib tahlil qilgan. Futuvvatning, aslida, tasavvufiy axloq qoidalari va odob rusumlaridan oziqlanganligi, ya'ni islom dini va tasavvuf ta'limoti uning poydevorini mustahkam ushlab turgan asosiy omillardan ekanligi ko'rsatilib, islom va tasavvuf axloq-odobi bilan mustahkamlangan ushbu maslakning hayotdagi muhim tarbiya maktabi hisoblanishi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: *futuvvat, javonmard, anbiyolar, avliyolar, odob-axloq, mehmondo'stlik, islom, tasavvuf, nazariya, amaliyot.*

Kirish

Tasavvufda, asosan, ruhiy tarbiya masalasi, ruhiyatni qanday yuksaltirish nazariyalari o'z in'ikosini topadi. Futuvvat esa inson odob-axloqining amaliyotda ko'rsatish uslubi va o'ziga xos yo'nalishidir. Agar tasavvufni poydevorga o'xshatsak, futuvvat uning ustiga qurilgan mustahkam devordir; zero, poydevor bo'lmasa devor omonat. Shu jihatdan tasavvuf va futuvvat o'zaro bo'g'liq tushunchalar hisoblanadi. Ko'pgina olimlar tasavvufni xoslar uchun, futuvvatni omma uchun ishlab chiqilgan falsafiy ilm, nazariya deb tushuntiradilar. Biroq har ikki ilm ham inson holati ilmi, ya'ni ilmi hol bo'lib, ularni ataylab ishlab chiqishning imkoni yo'q; ular insoniyat fitratida mavjud bo'lgan ilmlar sirasiga kiradigan ladunniy ilmlar tarkibidadir.

¹ Mahmudov Jasurbek Xusinovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Milliy universiteti.

E-pochta: jasurbekm@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-9455-9101

Iqtibos uchun: Mahmudov, J. X. 2021. "Manbalarda futuvvat talqini". *Oltin bitiglar* 4: 34—45.

Futuvvat talqini

Futuvvat, aslida, insoniyatga berilgan axloqiy fazilatlardan bo'lib, dastlab anbiyolarga, keyin esa avliyolarga ato etilgan xislatlar majmuidir. Masalan, Payg'ambar s.a.v. haqlarida nozil bo'lgan oyatda o'qiymiz: **وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ** – "Albatta, Siz buyuk xulq uzradirsiz!" [Qur'oni karim 4,68].

Barcha anbiyo va avliyolar bani basharni tarbiyalovchi, ularni to'g'ri yo'lga boshlovchi rahnamolardir. Shu ma'noda futuvvat bashariyat tarixida o'zida eng yaxshi xislat va fazilatlarni jamlovchi tasavvuf tarmog'i sifatida paydo bo'lgan oqim hisoblanadi. Qur'oni karimda Olloh taolo shunday marhamat qiladi:

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِّنْ كَلَمِ اللَّهِ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ

"O'sha payg'ambarlarning ayrimlaridan ayrimlarini afzal etdik. Ular ichida Alloh (bevosita) gaplashganlari va darajasini (Alloh) ko'targanlari bor. Iso ibn Maryamga mo'jizalar berdik va uni Ruh ul-quds (Jabroil) bilan quvvatladi..." [Qur'oni karim 2, 253] oyati karimasiga ko'ra ba'zi payg'ambarlar so'z va amalda biri boshqasidan afzalroq bo'lishgan. Ana shu fazilatlar anbiyolardan so'ng avliyolarga o'tgan. Buning misolini futuvvat – javonmardlik tariqatining yirik namoyandasi, Pahlavon Mahmud Puryorvaliy siymosida ko'ramiz. Jumladan, "Majolis ul-ushshoq" tazkirasida u soflik uyining suyanchig'i, tayanchi, qudrat va basiratda dastyor, Pahlavon Mahmud Puryor Xorazmda kurash tushish bilan shug'ullanar edi..." [Majolis ul-ushshoq, 104^a], – deb zikr etilgan va ayni shu o'rinda uchta payg'ambarga xos xislat sohibi bo'lgani Qur'oni karimdagi "ulul-aydi val-absor" oyati bilan dalillanadi. "Sod" surasining 45-oyatidan olingan mazkur tavsif esa uchta payg'ambar fazilati edi:

وَإِذْكَرْ عِبَادَنَا إِبرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ

"(Ey, Muhammad,) quvvat va farosat egalari bo'lgan bandalarimiz – Ibrohim, Is'hoq va Ya'qublarni eslang!".

Ushbu oyatda ularni qanday xislat bilan ustun qo'yilgani marhamat qilinadi:

إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ

Biz ularni (bir) xislat – (oxirat) diyori eslatmasi bilan xos qildik [Qur'oni karim 38, 45].

Husayn Voiz Koshifiyning "Tafsiri Husayniy" nomi bilan shuhrat tutgan va o'g'li Faxriddin Ali Safiyga atab yozilgan "Mavohibi Aliyya" tafsirida mazkur oyatning tafsiri shunday keltiriladi: "Bandalarimiz Ibrohim, uning og'li Is'hoq va nabirasi Ya'qub

a.s.larni eslang. Ular kuchli qo'l va basirat sohiblari edilar (ko'zdan murod – sharif amallar va foydali ilmlar, yana qo'ldan murod – toatdagi quvvat, ko'zdan murod – dindagi basiratdir).

Abul-fatiyyon – “Fatiylar otasi” unvoniga ega bo'lgan Ibrohim, Is'hoq va Ya'qub alayhissalomlarning zikri kelgan oyatni Pahlavon Mahmud zikri asnosida keltirilishi uning shunday ulug' maqomiga ega bo'lganidan dalolatdir.

Pahlavon Mahmud Puryorvaliy javonmardlik tariqatining peshvosi sifatida faoliyatining bosh mezonini xalqqa ko'mak berish, o'zini emas ko'proq o'zgalarni o'ylash oqibatida javonmardlik maslagining yirik peshvosi sifatida tanilgan edi. Alisher Navoiy aynan shuni yaxshi anglagan holda “yoshurun suluk va riyozatga ega erinish” deya ishora qilib o'tgan [Navoiy (a) 2001, 340-342].

Anbiyolar tarixida hazrati Odam atodan to Muhammad (s.a.v.)gacha bo'lgan payg'ambarlarning barchasi javonmard bo'lishgan. Buni ularning qilgan amallarida ko'ramiz, zero javonmardlik amaliy ishlari bilan o'rnak bo'luvchi maslakdir. Ollohning do'sti deb vasf qilingan Xalil ur-Rahmon – Hazrati Ibrohim bu maslakda “Abul-fatiyyon”, ya'ni “Fatiylar otasi” nomiga, Habib ur-Rahmon bo'lgan Hazrat Muhammad s.a.v. esa “Sayyid ul-fatiyyon” – “Fatiylar sayyidi” (Fatiylar boshlig'i) degan nomlarga musharraf bo'lganlar.

Ibrohim (a.s.) haqida Rabg'uziy yozadi: “Ibrohim va Abrohom. Bu qamug' lug'atlar durust turur, ya'ni Abun rahimun-bag'irsoq ota temak bo'lur” [Рабғузий 1990, 60.] Alisher Navoiy “Tarixi anbiyo va hukamo”da shunday yozadi: “Va Ibrohim alayhissalomning umri ixtilofida yuz to'qson besh yil debdurlar. Va Shom navohiysida Jabrun qaryasida Tengri taolo rahmatig'a bordi va ani Sora yonida dafn qildilar. Laqabi Xalilulloh va Xalil ul-Rahmondur. Va kunyati Abuz-zifyon va Abul-anbiyo va Abul-Muhammaddur. San'ati dehqonliq va Ibrohim Abu rohimdur, ya'ni rahmliq ota. Anbiyog'a millat atosidur” [Navoiy (b) 2000, 117].

Parchadagi Abuz-zifyon – “mehmonlar otasi” demakdir. Alisher Navoiy Ibrohim (a.s.)ning favqulodda saxovati va javonmardligi, mehmonnavozligining sabablaridan birini quyidagi voqea bilan dalillagan: “...Ibrohim alayhissalom shodmon bo'lub, Tangri taolo hazratida shukr qoidasin bajo kelturub va Makkada Ka'ba uyin bino qildi va ul uy tamomg'a yetkondin so'ngra, manquldurkim, shukr qilib, uchasin Ka'ba devorig'a qo'yub, tafoxur qildikim, bu uyin tugotdim deb. Xitob keldikim, bir ochnimu to'yg'oribsen

yo bir yalong'ochni butkoribsenkim, mubohat qiladursen?!" [Navoiy (b) 2000, 116]. Parchadan ma'lum bo'ladiki, Ibrohim a.s. o'g'li bilan Ka'bani qurgach, faxrlanganida, Yaratgan tomonidan, nega faxrlanasan, biror ochni to'yg'azdingmi yoki biror yalang'ochni kiyintirdingmi, degan xitob keladi. Shunda Ibrohim a.s. dunyodagi eng muhim fazilatlar ochni to'yg'azish va birovning ustini but qilish ekanligini anglaydi. Pahlavon Mahmud ruboiylaridan birida yozadi:

Botir kuchini ko'rsatadi har kishiga,

Yuz qal'a ushalgay tob bermay kuchiga.

Yuz yil tunu kun namozu ro'za qilsang,

Yetmaydi bir ochni to'yg'azishlik ishiga. 6emu

Shayx Sa'diyning "Bo'ston" asari ikkinchi bobidagi hikoyatda Ibrohim a.s.ning majusiy mehmonni kutib olishi shunday tasvirlangan: *Eshitishimcha, bir haftacha biror yo'lovchi Xalil mehmonxonasiga tashrif buyurmadi. Odatiga ko'ra, birov kelib qolarmikan, deb yo'lga qarardi. Ko'chaga chiqib vodiylar tomonga qarab, ko'rdiki, biyobon ichra xuddi bir terakdek soch-soqolini oq oralagan bir qariya tanho yurardi. Mehmondorlik yuzidan marhabo unga dedi: karamli zotlar kabi huzuriga chaqirdi: ey ko'zlarimiz qorachig'i bizning nonu-tuzimizga sheriklik qilib, bir odamgarchilik qilgin. Xo'p dedi u va o'rnidan turib alayhissalom mehmonlari halqasiga qo'shildi. Xalil mehmonxonasining boshqa mehmonlari ezilgan qariyani izzat-ikrom bilan to'rga o'tkazishdi. Unga ehtirom ko'rsatdi, barchasi o'tirib ovqatlana boshlashdi. O'tirganlar barchasi "Bismilloh" deb boshlashdi, lekin hech kimning qulog'iga qariyaning og'zidan bunday boshlash eshitilmadi. Shunda ular qariyaga qarab, senda Yaratganga nisbatan sidqu safolikni ko'rmayapman, deyishdi. Axir tanovuldan avval Xudovandi razzoqni eslash shartlarning sharti emasmi? Ozarparast qariyalardan eshitmagan amalimni men qo'llamayman, dedi u. Payg'ambar bildiki, bu chol gabr, ya'ni otashparast ekan. (Unga nisbatan darhol begona ko'z bilan qaradi va xuddi poklar orasida iflos odam o'tirgani kabi, nafratlandi. Shunda Jalil zotning xabarchi farishtasi keldi va haybat bilan dedi: Ey Xalil, axir senga yuz yillab rizqu jonni hech qanday minnatsiz bergandi, senga biror nafrat qilmagandi? Agar u otash oldida sajdaga borgan bo'lsa, bas nega saxiylik qo'lini undan tortasan?) [Sa'diy, 223].*

Ibrohim Xalilulloh (a.s.)ning javonmardligi to'g'risida Shayx Najmiddin Muhammad Zarkub Tabriziyning (vafoti h.q. 712/ mil. 1313-yil) futuvvatnomasida shunday keltiriladi: "Ibrohim alayhissalom butun vujudi bilan Haq taologa tavajjuh qilib,

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Men to'g'ri yo'lni tanlagan holimda yuzimni osmonlar va Yerni ixtiro etgan Zotga qaratdim. Men mushriklardan emasman",- dedi [Qur'oni karim 6, 79]. Boshqa hech kimga yuzini burmadi va hech kimdan ham qo'rqmadi. Qachonki uni manjaniqda olovga otishganida Jabroil a.s. havoda uchib borayotgan holida kelib so'radi: "Ilayka hajatahu? (Senga yordam kerak emasmi? Ibrohim a.s. javob bedi: "Hojatim bor, lekin senga emas, mening holimdan xabardor Zot mening hojatimni ham biladi, shuning o'zi men uchun kifoyadir. Lojaram, olov uning uchun rayhonga aylandi va sog'-salomat tushdi. Olloh taolo marhamat qiladi:

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

Biz aytdik: "Ey, olov, Ibrohim uchun salqin va omonlik bo'li!" [Qur'oni karim 21, 69].

Abdurazzoq Koshoniyning "Tuhfat ul-ixvon" asarida shunday keltiriladi: Valiyluk nuqtasining avval va uni boshlab bergan, vahdat ma'nosini keng yoydi, futuvvat va valiylukning har ikkalasi unda namoyon bo'lgan, muqaddas nafasli Ibrohim a.s.edi. Tajrid yo'liga birinchi qadam qo'ygan inson edi, dunyo va uning lazzatlaridan o'zini chetga oldi hamda dunyoning shahvat va taxminlariga, ikkilanishlaridan uzoqqa qochdi, otasiyu onasidan, qavmu qarindoshlaridan ajralib kun kechirdi, ahli oilasidan, aziz insonlaridan, odatdagi tabiiy lazzatlardan va vatanidan hijratda bo'ldi hamda Haq muhabbatida turli balolar va mashaqqatlarni o'z gardaniga oldi, haqiqat uchun kurashdi va bu yo'lda barcha g'urbatlarga sabr qildi. Sanamlarni sindirishda va raqiblari bilan munozarada qo'rqmadi, dushmanlar ham uning javonmardligidan ogoh bo'lishdi, ayni shu sifatlarga ega Ibrohim a.s. edi. Darhaqiqat, Haq taolo undan shunday xabar beradi:

قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ

Ular (ayrimlari) aytishdi: "Ularni gapirib (ayblab) yuradigan Ibrohim degan bir yigitni eshitgandik" [Qur'oni karim 21, 60].

Ham zohiriy, ham botiniy fazilat sohibi futuvvat manbai bo'lgan Ibrohim a.s. ziyofati qoidasi, muruvvat asosi, taomni bitta yemaslikka, o'z farzandining qurbonligiga rozi bo'lish esa fidokorligining naqadar yuksakligini ko'rsatdi, shu orqali qurbonlik sunnat bo'lib qoldi, o'z vaqtini zikru samo' bilan o'tkazishni xush ko'rar edi, barcha mollaridan Alloh zikrini takrorlashni afzal ko'rgan, Haq zikrini doimo takrorlashda deb bilgan. Xabarlarda keltiriladiki, Jabroil a.s. Hazrati Haq subhonahu va taolodan: "Yo, Rab, Ibrohim a.s.ni ko'plab mollariyu dunyoviy ne'matlari bilan shunday ulkan darajalarga yetishishining hikmati nimada? – deb so'raydi.

G'oyibdan: "Uning ko'ngli moli bilan emas, balki bizlar bilandir. Agar xohlasang sinab ko'r!" degan xitob keldi. Jabroil a.s. Ibrohim a.s. turgan joy orqasiga bir kishi qiyofasida keladi va chiroyli ovoz bilan: **"Subbuhun, quddusun Robbil malaikati var-ruh"** deb tasbeh ayta boshlaydi. Buni eshitgan Ibrohim (a.s.)ning vaqti xush bo'lib, uning oldiga boradi va kalimalarni yodlab olishi uchun yana qaytarishini so'raydi. Jabroil (a.s.): "Buning evaziga molingning uchdan birini menga bag'ishla", - deb aytadi. Ibrohim (a.s.): "Bag'ishladim", - deydi. Jabroil a.s. tasbehni qayta o'qiydi. Ibrohim (a.s.): "Yana uchdan birini ham olginda, yana bir marotaba o'qigin" deb yana so'raydi. Jabroil tasbehni yana takrorlaydi. Ibrohim (a.s.): "Hammasi seniki. Yana bir marotaba qaytar" [Rasoili javonmardon, 10-11], - deb aytadi.

Yusuf surasida keltirilgan va arabiy va forsiy futuvvatnomalarda ko'plab bahsu mulohazalarga sabab bo'lgan Hazrat Yusufi siddiq (a.s.)ning o'z iffatini saqlashida, akalari gunohini kechirishida uning javonmardligi namoyon bo'ladi. Hazrati Yusufi siddiq ham Misr azizining xotini va boshqa xotinlardan boshiga tushgan gunohu ma'siyatlardan qochish, ma'sumu poklikda sobitqadam bo'lishni o'ylab qattiq balolarga duchor bo'ldi hamda zindonni isyonu gunohdan afzal ko'rdi. Akalari uni halok qilish, yo'qotish va badnom qilishga qancha harakat qilmasinlar, Yusuf ularga ularning barcha jafolariga avfu marhamat bilan javob qaytardi va ularga:

قَالَ لَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

U dedi: "Bu kun sizlarga ayblov yo'q. Alloh sizlarni mag'firat qilgay. U rahm qiluvchilarning rahmlirog'idir" [Qur'oni karim 12, 92], deya xitob qildi. Darhaqiqat, u ham anbiyolar orasida haqiqiy javonmardlardan biri edi.

Boshqa mashhur anbiyolarning javonmardligiga oid rivo-yatlar ham quyidagi sarlavhalar bilan berilgan mavzularga bog'liq holda keltiriladi: "Hazrati Odamning tavbasi va pushaymonligi", "Hazrati Nuhning raqiblariga va kofirlarga qarshi sabr va bardosh bilan turib berishi", "Hazrati Dovudning zirh (javshan) to'qishi va Sulaymon a.s.ning savat to'qishi va har ikkalasining garchi nabiylilik va podshohlik martabasida bo'lsa-da, mazkur kasb orqasidan tirikchilik o'tkazishi", "Hazrati Yuv'sha ibn Nunning Hazrat Muso va hazrati Horunga yordam berishi va hamkorlik qilishi hamda uning qo'rqmasligi va javonmarligi", "Hazrati Musoning Shu'ayb payg'ambarga bergan ahdida turishi" va boshqalar. Bulardan tashqari, bizgacha yetib kelgan boshqa payg'ambarlarning hayotida kechgan ba'zi voqealar ularning javonmardliklaridan namunadir.

“Kahf” surasida keltirilganidek, Hazrati Yuvsha bin Nunning xolisi dil bilan xizmat ko’rsatishi va ilmsevarligi ushbu mavzu doirasidagi muhim ma’lumotlardandir.

Payg’ambarlardan keyin futuvvat peshvolari jumlasiga Qur’onda ham zikri keltirilgan – Kahf g’origa yashiringan do’stlar hisoblanadi. Ular Rum ahlining solih va mo’min aholisidan bo’lib, Daqyonus podsholigi davrida yashagan edilar. Ular masihiylik diniga e’tiqod qilgan va ergashgan insonlar edilar. O’z e’tiqodu iymonini himoya qilish, saqlash uchun tog’ga qochib borib, g’orda, tog’ yo’lagida panoh topib, mazkur joyda vafot etishadi, lekin kofir podshohga va mustabid vaqtga bo’yin egishmaydi. Ularning hayot yo’llari, xususan, futuvvat maslagi jihatidan – ibrat va basirat ko’zi bilan qaraganda saxovat va javonmarlikning namunasidir. Shu bois ularning nomi ko’plab futuvvatnomalarda, Qur’on tafsirlarida keltiriladi. Xususan, Kahf surasida ular fatiylar yoxud javonmardlar nomi bilan eslab o’tiladi. Futuvvat va javonmardlikka bag’ishlangan ba’zi manbalarda ular haqida ma’lumotlar juda keng berilgan. Chunonchi Abul-futuh Roziyning tafsirida hamda hijriy-qamariy 520/1126-yili yozilgan Abulfazl Rashiddin Maybudiyning “Kashf ul-asror va’dat ul-abror” asarida as’hobi Kahfning iymonlarining naqadar kuchli bo’lgani bayon qilingan. Jumladan, uning uchinchi bo’limida quyidagilar keltiriladi: “Butun olamlar egasining as’hobi Kahfga bo’lgan buyuk sharafoti, yuksak karomati va benihoya hurmatu ehtirom qo’ygani shunda ko’rinadiki, ularni javonmardlar deb atadi va dedi: “Innahum fatiyya” [Qur’oni karim 18, 9-22].

Shuningdek, Hazrati Yuvsho bin Nuhga qilgan lutfi haqida shunday deyiladi: “Va iz qola Muso lifatahu” [Qur’oni karim 18, 60]. Barcha javonmardlarning sarvari Yusufi siddiq (a.s.) bo’lgan edi, u akalariga ko’rsatgan marhamati, ya’ni unga bergan turli azob-u uqubatlariga qaramasdan, xatolaridan ko’z yumdi va “Bu kun sizlarga ayblov yo’q” deya xitob qildi.

Koshoniyning "Tuhfat ul-ixvon" asarini boshqa bir o’rnida shunday deiladi: “Nubuvvat nuqtasining boshi – Odam (a.s.)dir, uning qutbi – Ibrohim (a.s.) oxiri – Muhammad s.a.v.dir. Har birining laqabi Safiyulloh, Xalilulloh va Habibulloh ayni shunga dalolatdir. Muhammad s.a.v. barcha anbiyolarni Ibrohimga tobe’ bo’lishga chaqirishi uning bu yo’lda qutb ekanligiga guvohdir. Olloh taolo marhamat qiladi:

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ
إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا

“Ezgu ish qiluvchi holida yuzi (o’zi)ni Allohga bo’yin sun-

dirgan va to'g'ri yo'l (sanalmish) Ibrohim diniga ergashgan kishidan boshqa kimning dini chiroylidir?! Alloh esa, Ibrohimni do'st tutgandir" [Qur'oni karim 4, 125].

"Futuvvatnomai Shayx Abu Hafs Umar Suhravardiy" asarida: Futuvvat Odamdan Shishga, Shishdan Ibrohimga, Ibrohimdan Ismoilga (alahim us-salom) xuddi shunday naslma-nasl to Muhammad mustafo s.a.v.ning nubuvvat davrlariga yetib keldi" – degan fikrlarni o'qiydiz.

Ba'zi so'fiylar futuvvat maslagini ko'kka ko'tarib, ushbu maktabning odobu rasm-rusumlarini o'zilariga ixtiyor qilganlar. Xuddi shuningdek, ba'zi futuvvat ahli irfon (tasavvuf nazariyasi)-ga intilib, unga hurmat bildirganlar. Bu holat futuvvat va tasavvuf o'rtasidagi aloqalarning yanada yaqinlashishiga sababchi bo'ldi. Tasavvuf axloqi va tarbiyasi futuvvat tariqati rivojiga anchagina ta'siri ko'rsatgan. Ushbu masalalarga oid fikrlarni bir qancha arabiy va forsiy manbalarda uchratish mumkin. Jumladan, Mustamliy Buxoriyning "Sharhi ta'arruf", Hujviriyning "Kashf ul-mahjub", Shayx Abu Tolib Makkiyning "Qut al-qulub" asarlari shular jumlasidandir.

Shuningdek, futuvvat haqidagi qadimiy mustaqil manbalardan hisoblangan Abdurahmon Sulamiyning (vafoti 412/1022-y.) "Kitob al-futuvvat", Qushayriyning (vafoti 465/1073) "Risolai Qushayriya" nomi bilan mashhur risolalari, Shayx Farididdin Attorning "Tazkiratul avliyo" asari, Shahobiddin Umar Suhravardiyning "Kitob al-futuvva" asari, Muhyiddin Ibn al-Arabiyning "Futuhoti makkiya" asari, Muhammad Avfiy Buxoriyning (vafoti 635/1238-y) "Javome' ul-hikoyot va lavome'ur-rivoyot" asari, Ibn al-Me'mor al-Hanbaliyning "Kitob al-futuvva" asari, Nosiriyning she'riy futuvvatnomasi, Sayyid Ali Hamadoniyning "Risolai futuvvatiyya" asari, Husayn Voiz Koshifiyning "Futuvvatnomai Sultoni", doktor Komil Mustafo Shaybiyning yangi "As-salatu baynat-tashi'a vat-tasavvuf" va shu kabi boshqa so'fiylarga bag'ishlangan tazkirasida va boshqa o'rinlarda so'fiy shayxlar futuvvati haqida ma'lumotlar keltiriladi.

Demak, so'fiy va oriflar fikr tarzlari futuvvatning asosiy usullari bilan ancha o'xshash; ularning hayotini saxovat asosiga qurishi, nafsni yengishga bo'lgan jiddi mazkur maslakka amal qilganliklaridan edi. Hij.-qam. 240-yili (855) vafot etgan Abu Homid Ahmad bin Xuzravayh Balxiy, hij.-qam. 264 (878)-yili yoki 267 (881) yili vafot etgan Abu Hafs Amr bin Salama Haddod Nishopuriy javonmard va fatiylarning dastlabki sarvarlaridan bo'lganlar.

Shayx Muhyiddin ibn Arabiy fikricha, birinchi bo'lib

futuvvat maslagiga malomatiy soʻfiylar eʼtiqod qilishgan. “Innal-fatiyyon talamizat ul-malamatiyya” (Fatiylar malomatiylarning shogirdlaridir). Baʼzi yozuvchilar ham bu qarashni yoqlashgan, baʼzilari rad qilishgan. (Abu Homid Ahmad zikrida shunga ishora qilib oʻtdik). Nishopurda paydo boʻlgan malomatiylik soʻfiylari “va laa yaxofuna lavvamatun laim” [Qurʼoni karim 5, 54] (malomatchining malomatidan qoʻrqmaydigan boʻlurlar) oyatiga koʻra, malomatga sabr va oʻzlarini bagʻishlashgan hamda mollarini hadya qilish, nafs bilan kurashishda boshqalardan ilgʻor boʻlishgan.

Abu Abdurahmon as-Sulamiy marhamat qiladilar: Ushbu toifaga kiruvchilarning biridan soʻrashdi: “Javonmard nomiga loyiq kimsa kim?”. U javob berdi: “Bu shunday kishiki, Odamning uzr soʻrashini, Nuhning koʻngilchanligini, Ibrohimning vafosini, Ismoilning sadoqatini, Musoning axloqini, Ayyubning sabrini, Dovudning yigʻisini, Muhammad s.a.v.ning saxovatini, Abu Bakrning kuyinishini, Umarning gʻururini, Usmonning hayosini, Alining ilmini – barcha-barchasiga ega boʻlsa, oʻz nafsiga raqobatda boʻlsa, uni azoblasa, oʻzida bor narsalarni hech narsa emas deb bilsa, gohida koʻnglidan menda ham biroz fazilat bor, holatim anchagina koʻzga tashlanadigan holda kabi fikrlarini kechirmasa. Har qanday holatda nafsining ayblarini va oʻz kirdikorlarining hamda birodarlarining fazilatlarini oʻzida mujassamlashtirsa... ayni shu kishidir”. беті

Ali bin Abu Bakr Ahvoziy ismli malomatiy shunday deydi: “Asl javonmard shuki, oʻzida birorta ham fazilat koʻrmaydi, yaʼni fazilatini koʻz-koʻz qilmaydi (oʻzini haqir sanaydi – tarj.)” [Afifiy. Malomatiylar, soʻfiylar va javonmardlar. 21, 24, 73-sah.].

Malomatiylar va fatiylarning aloqalari toʻgʻrisida Hamdun Qassor Nishopuriyning (vafoti 271 hijr.) Nuh Ayyor haqidagi hikoyatlari juda taʼsirlidir. Hamdun Qassor shunday marhamat qiladi: “Bir kuni Nishopur arigʻi yonidan oʻtib ketayotgan edik. Nuh ismli bir ayyor bor edi, Nishopurning barcha ayyorlari uning qoʻli ostida edilar, uni yoʻlda koʻrdim va soʻradim: Ey Nuh, javonmardlik nimadir?. U dedi: Mening javonmarligimni soʻrayapsanmi? Har ikkalasi haqida aytaver, dedim. U dedi: Mening javonmardligim shundaki, bu qaboni yechib, muraqqaʼ kiyaman. soʻfiy boʻlish uchun muomalani oʻz joyiga qoʻyaman, xalq uyatidan va maʼsiyatdan parhez qilaman. Sening javonmardliging shuki, toki sen xalqqa va xalq senga gapirmasligi uchun muraqqaʼni chetga tashlaysan. Bas, mening javonmardligim faqat zohiran shariatni himoyalashdir, sen haqiqatni saqlaysan, oʻz sirlari va ushbu kuchli aslga ega boʻlgan [Kashful-mahjub, 228].

Malomatiylari kuchli taqvo egalari bo'lishgan. Professor Hartonning fikriga ko'ra fatiylar kengfe'l bo'lganlar ular "futuvvat ahli taqvo va sharafni bir-biriga jamlashgan" [Kashful-mahjub, 228].

Fatiylarning turli amallari, harakatlari va faoliyatlarida hech narsa yashirin bo'lmagan, balki ular barcha amallarini boshqalarni tashviq va targ'ib qilish uchun ochiq-oydin bajarishgan. Sullamiy o'z risolasida malomatiylikning qirq besh usul va odobini bayon qilganki, ularning ba'zi birlari javonmardlarning odobu ravishlari muxolif (qarama-qarshidir). Lekin orasida o'zaro mushtarak bo'lgan usullar ham bor, albatta (masalan, mukofotga ko'z tikmasdan, umid qilmasdan boshqalar huquqini ado qilmoqlik, boshqalardan himoyalaniş holatida yumshoqlik bilan muomala qilmoq, boshqalar aybini va dushmanlarni nafs havosi bilan yopmoq kabi). Ammo so'fiylar o'z nafsini muttaham deb bilish, to'rtta zikrni (lisoniy, qalbiy, sirriy va ruhiy) va sirriy ta'limni va malomat qo'zg'ovchi harakatlar, shuningdek, boshqalarning malomatiga sabab bo'lish uchun g'aflatini namoyon qilish, yaxshi duolarining qabul bo'lishi uchun xavotirga tushish va shu kabi amallarni zaruriy deb hisoblamaganlar.

Misrlik olim doktor Abula'lo Afifiy Misriy futuvvat ahlining malomatiylarga tashqi va ichki ta'siri ko'proq ekanligini rad etsa, professor Harton hamda "Nafoyis ul-funun va aroyis ul-uyun" asari muallifi bu fikrlarni yoqlaydi. Vikepideya saytida ular haqida shunday yoziladi: "Malomatiylik asoschilari: Abu Hafs Haddod Nishopuriy (267-70 h.q.), Hamdun Qassor (271 h.q.), Abu Usmon Hiraviy (298 h.q.) bo'lishgan. Bularning orasida Hamdun Qassor boshqalarga nisbatan malomatiya tariqatiga birinchi bo'lib kirgan va bu toifaning raisi, shayxi hisoblangan.

Futuvvat va tasavvufning bog'liqligi to'g'risida ba'zi olimlarning fikrlari ham e'tiborni tortadi. XIV asrning ulamolaridan bo'lgan alloma Muhammad Omiliy shunday marhamat qiladi: "To futuvvat o'z maromiga yetmas ekan, valiylikning boshlanishi hosil bo'lmaydi... futuvvat tasavvufdan bir bo'lakdir. Javonmardlar xushdil va shodmon bo'ladi, yaratilmishlarning mushfiq va nasihatgo'yi din va dunyo islohi uchun, diniy va dunyoviy muhim ishlarga betakalluf turishadi, o'zlari kasbga mashg'ul bo'lsalar-da, barcha do'stlariga yordamda va o'rinbosarlikda bo'lishadi" [Nafoyis ul-uyun, 2: 112-114].

Xulosa

Futuvvat va tasavvuf bir-biri bilan mustahkam bog'langan.

Mutasavvuf olimlar tasavvufni xoslar uchun va javonmardlikni omma – xalq uchun deb bilganlar va har ikkisinining birgalikda rivojlanganligini ta’kidlaganlar. Albatta, yuqorida aytib o’tganimizdek, mazkur bog’liqlikni mutlaqo malomatiya firqasi orqali mavjud, deb tushunmaslik lozim. To’g’ri, so’fiylar va malomatiylarning ulug’lari javonmardlar haqida so’z yuritganda, ularning nazarlarida ko’proq javonmardlik xislatiga ega bo’lgan malomatiylar bo’lgan. Bunga ko’ra, faqatgina javonmard bo’lgan malomatiylar yoki malomatiylikni qabul qilgan javonmardlar javonmardlikning zikr etib o’tilgan sifatlari va tavsiflarga ega bo’lgan emaslar. Binobarin, malomatiylarning hayoti va faoliyatlarida kelgan javonmardlik va futuvvat fazilatlarini ularning “mutlaq javonmardlik tashkilotiga va maslagiga” aloqador bo’lishgan haqiqiy javonmard timsolini ko’rsatmaydi. Shuning bilan birga malomat, tasavvuf va futuvvat bir-biriga bog’liq bo’lgan maslaklardir.

Mazkur mulohazalardan shu narsa aniqki, futuvvat tariqati aslida, tasavvufiy axloq qoidalari, odobu rusumlaridan oziq olgan maslak hisoblanadi. Islom va tasavvuf nazariyasi futuvvat amaliyotining poydevorini mustahkam ushlab turgan asosdir. Poydevori islom va tasavvuf axloq-odobi bilan mustahkamlangan javonmardlik yoxud futuvvat maslagi hayot uchun muhim amaliy yo’nalish va tarbiya maktabi hisoblangan.

Adabiyotlar

- Abdulhusayn Zarrinkub. 1385/2006. *Justijo’ dar tasavvufi Eron*. Tehron: Muassasai intishoroti amiri kabir.
- Alisher Navoiy. 2001. *Nasoyim ul-muhabbat*. Toshkent.
- Alisher Navoiy. 2000. *Tarixi anbiyo va hukamo*. Toshkent: Fan.
- Doktor Abul A’lo Afifiy. 1344/1966. *Malomatiylar, so’fiylar va javonmardlar*. Kobul.
- Dr. Ibrahim Arslano’g’li. 1997. *Yazari belli olmaysan bir futuvvatname*. Ankara.
- Rabg’uziy Nosiruddin Burhonuddin. 1990. *Qisasi Rabg’uziy*. Mas’ul muharrir N.A.Asilova. So’zboshi E.Fozilovniki. K.I. Toshkent: Yozuvchi.
- Шойтов А.М. 1972. *“Жаванмарды” в персидском дастане*. Москва: Наука.
- “Eronzamin madaniyati”. 1341-1963. *Futuvvatnomai manzum Nosiri Sivosiy* 10: 240-243; Hayot al-qulub, 1-jild, 299-304.
- Qur’oni karim ma’nolarining izohli tarjimasi*. 2011. Shayx Abdulaziz Mansur. Toshkent: Islom universiteti.
- Abulhasan Hujviriy. 2003. *Kashful mahjoob*. Tehron, «Tebbiyon». Faridun Osiyobiy Ishqiy Zinjoni tahriri ostida. A.A. Boltayev tarjimasi.

The interpretation of futuvvat in the sources

Jasurbek Mahmudov¹

Abstract

Based on the life and work of various personalities, the article concludes about the significance of the qualities that underlie the concept of futuvvat. The tolerance and high spiritual values behind this maslak are explained on the basis of sources. In order to substantiate his theoretical views, the author analyzed important events in the life of Ibrahim (a.s.) and at the same time important aspects of the activities of Pahlavon Mahmud, who was firmly on the path of futuvvat, based on sources. It is shown that Futuwwat, in fact, feeds on Sufi moral rules and mores, that is, the Islamic religion and Sufism are the main factors that keep its foundation strong, and that this profession, reinforced by Islamic and Sufi ethics, is considered an important school of education in life.

Key words: *futuvvat, youth, prophets, saints, morals, hospitality, Islam, Sufism, theory, practice.*

References

- Abdulhusayn Zarrinkub. 1385/2006. *Justijo' dar tasavvufi Eron*. Tehron: Muassasai intishoroti amiri kabir.
- Alisher Navoiy. 2001. *Nasoyim ul-muhabbat*. Toshkent.
- Alisher Navoiy. 2000. *Tarixi anbiyo va hukamo*. Toshkent: Fan.
- Doktor Abul A'lo Afifiy. 1344/1966. *Malomatiylar, so'fiylar va javonmardlar*. Kobul.
- Dr. Ibrahim Arslano'g'li. 1997. *Yazari belli olmagan bir futuvvatname*. Ankara.
- Rabg'uziy Nosiruddin Burhonuddin. 1990. *Qisasi Rabg'uziy*. (Mas'ul muharrir N.A.Asilova. So'zboshi E.Fozilovniki). K.I. Toshkent: Yozuvchi.
- Shoytov A.M. 1972. *"Javanmard" v persidskom dastane*. Moskva: Nauka.
- "Yeronzamin madaniyati". 1341-1963. *Futuvvatnomai manzum Nosiri Sivosiy* 10: 240-243; Hayot al-qulub, 1-jild, 299-304.
- Qur'oni karim ma'nolarining izohli tarjimas*i. 2011. Shayx Abdulaziz Mansur. Toshkent: Islom universiteti.
- Abulhasan Hujviriy. 2003. *Kashf ul mahjoob*. Tehron, «Tebbiyon». Faridun Osiyobiy Ishqiy Zinjoniyl tahriri ostida. A.A. Boltayev tarjimasi.

¹ *Jasurbek X. Mahmudov* – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, National University of Uzbekistan.

E-mail: jasurbekm@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-9455-9101

For citation: Mahmudov, J. X. 2021. "The interpretation of futuvvat in the sources". *Golden scripts* 4: 34—45.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo’lyozma manbalar, xalq og’zaki ijodi namunalariga bag’ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo’ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo’lyozmalar yil davomida o’zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o’z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo’lsa, unda qo’lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo’lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta-siga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo’yicha MS Word menejerini qo’llash lozim.

Barcha qo’lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig’i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o’ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo’lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so’zdan iborat bo’lishi kerak.

100–150 so’zdan iborat o’zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so’zdan kam bo’lmagan kalit so’zlar (o’zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro’yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo’lishi mumkin) 1500 so’zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so’ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo’limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to’q bo’yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o’zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo’lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o’ng chetida

muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany:
Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar:
Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek
matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti.
<http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni:
maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti."
Oltin bitiglar 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son "Oltin bitiglar" tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: goldenscripts@gmail.com
Tel.: +99891 166-31-38
Bosishga 28. 12. 2021-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8
Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi
tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.
Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

"Mashhur-Press" bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,

+99894 659 94 62